

Les bases teòriques de partida

Analitzar la tasca feta fins ara implica partir indefugiblement de l'anàlisi de l'obra de Pompeu Fabra, obra que s'identifica en gran mesura i en un principi amb tot el procés codificador. A aquesta obra, hi podem trobar -i tenim l'obligació de cercar-hi- punts febles. Però hi ha un mèrit essencial que ningú no pot negar a Fabra: es va fixar un objectiu i va treballar sobre unes bases que, tant en un cas com en l'altre, la majoria de les persones autoritzades a parlar d'estandardització han avaluat favorablement. El consens que hi ha hagut sobre l'objectiu i sobre els criteris bàsics és un dels elements que expliquen l'èxit de l'obra fabriana. Ell va tenir l'encert indiscutible de concebre el català com una llengua destinada a les funcions pròpies d'una llengua nacional normal, i en funció d'aquest objectiu va entendre que calia dur a terme en el mateix sistema de la llengua les transformacions que fossin necessàries. Per molt agosarades, artificioses i estridents que poguessin semblar aquestes transformacions. Enfront de les posicions populistes d'aquell moment, conegudes amb el rètol el català que ara es parla, Fabra entén que una llengua literària -o sigui un estàndard comú, en termes actuals- és "una cosa artificial i selecta" que "enriqueix incessantment el seu lèxic i la seva sintaxi amb les aportacions de tots els parlars regionals". I que en el cas del català aquesta llengua no havia de ser "cap dels dialectes de la llengua parlada, ni el conjunt multiforme de tots ells, sinó una llengua artificial, de mots triats, de formes i construccions triades".

Fabra va entendre perfectament els dos objectius que calia assolir, que ja han estat assenyalats pels seus analistes: la unitat interior i la genuïnitat; la unificació de portes endins i la diferenciació de portes enfora. El primer l'havia de dur a codificar una gramàtica i un lèxic pensats per a tota la comunitat lingüística i amb la participació de totes les varietats de la llengua, tant les varietats geogràfiques actuals com, de forma subsidiària, la llengua antiga. La fita, arribar a aquella llengua artificial i selecta, de mots triats, de formes i construccions triades, la llengua unificada i elaborada, és a dir la llengua nacional. El segon objectiu l'havia de portar a emprendre una tasca de lluita contra la interferència de l'espanyol, el que ell anomenava depuració de la llengua. La fita, assolir la llengua de cultura que la història hauria creat en aquest racó del món si no s'hagués produït la subordinació a una llengua estrangera; és a dir, la llengua nacional.

Dificultats i limitacions

Les limitacions en l'obra de Fabra caldrà relacionar-les amb l'escassetesa del temps, la urgència en què hagué de fer algunes coses, la novetat de la seva obra, que partia pràcticament de zero, i els trasbalsos que el país hagué de patir, com la dictadura de Primo de Rivera i la molt més llarga i asfixiant de Franco. Pensem, per exemple, que el seu Diccionari General de la Llengua Catalana va haver de ser redactat en un termini de sis anys. El mateix Fabra el considera un canemàs, un instrument provisional per a satisfer unes necessitats urgents mentre l'Institut d'Estudis Catalans no publiqués el diccionari definitiu. El que passa és que les circumstàncies han anat ajornant la confecció d'aquest diccionari definitiu, i el país ha anat funcionant durant molts anys amb el diccionari Fabra com a referència normativa bàsica.

Quines són les deficiències, o almenys els punts foscs, en l'obra de Pompeu Fabra? N'esmentaria dos. Un té relació amb la unificació interior i l'altre, amb la deshispanització, o el que Fabra deia depuració. El primer tema és el de la morfologia verbal. En totes les gramàtiques Fabra codifica una morfologia verbal única basada en les formes de Barcelona, excepte en la de 1918, en què al costat d'aquestes formes consigna entre claudàtors altres variants usals entre els escriptors de València i les illes. (...)

Pensem que la morfologia verbal és el gran tema pendent de la normativització de la llengua catalana. Un camp que deixa ben patent l'existència d'un estàndard fragmentat i regionalitzat. Les diferències lèxiques no marquen un contrast entre varietats lingüístiques, perquè la sinonímia és un fenomen universal i, per tant, familiar de per si per als parlants. Però la inexistència d'una morfologia verbal unificada dificulta la fluïdesa en les relacions interdialectals i obstaculitza la realització de productes adreçats a tota la comunitat lingüística. Pensem en les dificultats que hi ha per a utilitzar a les escoles del Principat material pedagògic amb formes verbals mallorquines o valencianes, i, encara que en una mesura menor, en el cas invers; La morfologia verbal fragmentada és un element que facilita sensiblement les coses als qui pretenen perpetrar malifetes contra la unitat de la llengua catalana, com hem vist algunes vegades en el cas dels textos en català publicats en el Boletín Oficial del Estado (les tres versions catalanes només presenten diferències de morfologia verbal). La morfologia verbal és una espina que Fabra no va saber treure i que encara tenim dolorosament clavada a la pell. L'ambigüitat de Fabra davant el problema és el que possibilita la dinàmica de les gramàtiques regionals, pensades per a una part del territori, com la de Moll i la de Sanchis Guarner, cada una de les quals -i potser igual que les de Fabra- pretenia resoldre els problemes a la seva parcel·la i esperar que els altres resolguessin els propis a la seva.

El segon interrogant respecte a l'obra de Fabra he dit que es referia a la interferència: si Fabra defensà tota la vida que cal foragitar de la llengua qualsevol hispanisme -ell en diu castellanisme- i dedicà gran part dels seus esforços a aquest objectiu, si va proposar la defenestració d'hispanismes tan antics com entregar, per què admet tan tranquil·lament manlleus com alcalde, borratxo, buscar, preguntar, etc., que són tan forans com els que tan aferrissadament combaté?

En definitiva, Fabra ens deixà una obra amb punts foscs, amb contradiccions i amb buits, com tota obra humana, que responen a causes explicables i comprensibles; però sobretot ens deixà uns principis, que conserven avui tota la vigència per a donar a la seva tasca la continuació que necessita: la tria i la unificació de les formes cercant les més convenients per a tota la comunitat lingüística, l'enriquiment de la sintaxi i del lèxic amb l'aportació de totes les varietats, i la recerca de la genuïtat eliminant la interferència de l'espanyol -i del francès, al nord- i les distorsions que aquesta ha causat en el sistema lingüístic.

Paralització i represa

Fabra tenia plena consciència que la seva obra no acabava amb ell, que calia continuar. Ho manifesta clarament a propòsit dels hispanismes: nosaltres -ve a dir- hem fet una feina d'identificar els castellanismes, i quan hem demostrat que tal o tal mot tenia aquesta condició, hem proposat un mot català per a substituir-lo. Cal que altres continuïn aquesta mateixa feina, i quan es demostrï que un mot és un castellanisme, serà l'hora de proposar-ne un altre que el reemplaci. Segurament l'aspecte més negatiu de l'activitat estandarditzadora del català després de Fabra és que la seva recomanació no s'ha seguit en la mesura i amb la decisió desitjables.

La guerra del 36 i la dictadura posterior van significar un trauma per a la llengua, amb la paralització de tota l'activitat cultural en català, fins que aquesta es va anar reprenent a poc a poc a partir dels anys seixanta. En aquell context de desolació, amb el català només tolerat com a llengua d'alta cultura i reservat a consum d'unes minories, apareixen els guardians de l'ortodòxia fabriana, que conserven zelosament tancada amb set claus. No hi ha debat sobre la llengua, ni activitat estandarditzadora, i l'obra de Fabra, que ell mateix considerava una tasca a prosseguir, és considerada tancada i definitiva. Els fabristes sacralitzen Pompeu Fabra i al mateix temps que el sacralitzen el censuren. O, més ben dit, el censuren precisament perquè el sacralitzen. El contrari d'això hauria estat assumir-lo, assumir la seva obra tal com és, amb els seus problemes i les seves limitacions, amb l'esperit d'anar-los superant i corregint, cosa que implica continuar la tasca. I això és exactament el que no fan. Certament -s'ha de dir tot- que el context sociològic no propiciava ni la discussió ni l'esperit de revisió.

L'hermetisme i la inoperància dels guardians de l'ortodòxia fabriana, comprensible els primers anys de la dictadura, amb el pas de les dècades es fan de cada vegada més incomprensibles i més injustificats. Gramàtics i escriptors diversos es comencen a rebel·lar i es converteixen en els "bons de la pel·lícula". I ja teniu aquí muntat un joc de bons i dolents formulat amb un simplisme esfereïdor: si els dolents s'aferren a l'ortodòxia intocable tancada amb set panys i claus, els bons hauran d'esgrimir la permissibilitat, la tolerància i, en definitiva, la defensa dels usos de la llengua real.

Ja tenim, doncs, el camp perfectament adobat perquè durant la dècada dels anys 80, un grupet de joves rebels puguin materialitzar la seva juvenil rebel·lia portant endavant una acció de planificació lingüística tan vasta com irresponsable. L'aparició dels gran mitjans de comunicació en català implica que per primera vegada la llengua arriba a àmplies masses de la població que no estaven familiaritzades amb els nivells formals del català. Aquest distanciament dels catalans respecte d'una llengua culta exclosa durant segles de l'escola és el gran pretext per a llançar la llengua del carrer a prendre els palaus d'hivern, amb la bandera una i altra vegada agitada de la comunicació pràctica i eficaç. Aquell moviment va començar tímidament reivindicant uns quants barcos i uns quants siguts i ha acabat posant en qüestió les mateixes bases de l'estandardització del català modern, especialment les que es relacionen amb la política sobre la interferència. L'acció d'aquesta gent, que en poc temps van controlar els principals mitjans de comunicació en català del país, ha estat una escalada de rehispanització que a vegades sembla una competició per a veure qui la diu més grossa i qui és més "avançat d'idees". Algun mitjà de comunicació va començar prohibint el perfet simple, els homs i els llurs, el cercar, el romandre, el darrer i l'enguany, i ha acabat publicant coses com recolzar el president, la pega, la telefona, el dimitit, colmado, gamberro, guapo, nòvio, tonto, tio o xivato.

L'obsessió per la llengua real, la llengua del carrer, ha portat a la vehiculació de models de llengua regionals no vàlids més que a una parcel·la del territori lingüístic. Si en nom de la funcionalitat els barcelonins propugnen l'ús normal de *vence'l*, *sigut* i *la telefona*, és absolutament congruent que els valencians reivindicuin dos coses, *este gorro* i *tria tres*, expressions normals a la televisió valenciana. O que els mallorquins volguéssim fer circular en els nivells formals l'article *salat* o coses com *sebre*, *mos espitgen* o *la me doni*. La reivindicació del "català real" porta a la fragmentació de la llengua comuna, o sigui a qualsevol cosa menys a

una llengua comuna. I això és el que ha passat durant la darrera dècada a Barcelona i a València. Curiosament no a les illes, on les coses pareix que van a l'inrevés. En aquestes, mentre els joves correctors es barallen amb els seus caps o patrons per col·locar en un rètol o un text servei en lloc de servici o la Dragonera en comptes de Sa Dragonera, les postures dialectalistes i light es troben curiosament entre els membres de la vella escola. Va ser un col·lega del senyor Aramon -no del senyor Pericay- qui va redactar un diccionari català-castellà castellà-català on apareix deport, homo, noltros, voltros, nostro, vostro, sebre, tio, guapo, jaleco i algunes altres filigranes d'aquest estil .